

Silvo Grmovšek

UVODNIK

Po rednem vsakoletnem izhajanju Šaleških razgledov od leta 1988 do 1996, ki se je končalo s 13. knjigo, je napočil več kot dvajsetletni premor. Vmes je sicer leta 2012 izšla 14. knjiga, ki pa ji je ponovno sledil večletni premor. Tik pred jubilejno, 30. obletnico pričetka izhajanja, je leta 2017 izšla 15. knjiga, tik po omenjenem jubileju pa je pred vami 16. knjiga Šaleških razgledov. Dve zadnji izdaji sta premalo, da bi lahko brez sence dvoma zapisali, kako je oživela nekdanja kontinuiteta izhajanja Šaleških razgledov. Lahko pa zapišemo, da nam število pišočih Šalečanov in potreba po humanistično-družboslovni refleksiji preteklosti ter sedanjosti Šaleške doline narekujeta vztrajanje pri rednem izhajanju Šaleških razgledov.

Časovni lok pričujoče številke se prične s srednjim vekom in nato nadaljuje z 20. stoletjem.

David Vidmar Čeru v **Kratkem orisu zgodovine Šoštanja** v srednjem veku predstavi spremembe, ki so skromno šoštanjsko trško skupnost iz zgodnjega novega veka spremenile v pomembnejši urbani center ne le Šaleške doline, temveč celotne Dežele Štajerske. Temu sledi skok v 20. stoletje, v katerem Miran Aplinc v članku **Šoštanj v zadnjem letu vélike vojne** pojasnjuje, kako je odmevala prva svetovna vojna v globokem zaledju in kakšne so bile težave oblasti pri zagotavljanju osnovne preskrbe prebivalcev. Prav tako je potekalo v zadnjih izdihljajih prve svetovne vojne in tudi Avstro-Ogrske deklaracijsko gibanje, ki je zahtevalo združitev in avtonomijo Južnih Slovanov v monarhiji. Poudarek Aleksandre Gačič v članku **Družmirski shod za podporo Majniški deklaraciji** govori o shodih v Šaleški dolini in bližnji okolici, pri katerih je sodeloval pomembni spodnještajerski politik in velenjski rojak dr. Karel Verstovšek. Avtorica podrobneje predstavi veliki shod, ki se je kljub prepovedi oblasti dogodil 30. maja 1918 v hiši Ivana Gregorevčiča v Družmirju.

Druga svetovna vojna odmeva v članku Andreje Ažber **Ponemčevalna dejavnost in kultura v Šaleški dolini pod nemškim škornjem**. Avtorica na temelju dragocenih pričevanj takratnih otrok in mladostnikov analizira ideološke mehanizme ponemčevanja, nacistične propagande in delovanja nemških organizacij v Šaleški dolini ter poskuša rekonstruirati kulturno in družabno življenje pod nacistično vladavino.

Članek Silva Grmovška **Opozicija v Šaleški dolini v prvih letih po drugi svetovni vojni** izpričuje, kako je takrat jugoslovanski prehod iz kapitalizma v stalinistično verzijo socializma v imenu razrednega boja obglavil opozicijo, hkrati pa nenehno ustvarjal nove razredne sovražnike. Na Šaleškem se je povojni odpor do režimske represije nad kmeti zgostil v podporo dvema protikomunističnima ilegalnima oboroženima skupinama, ki sta poskrbeli, da se je to območje na podeželju za nekaj let spremenilo v ‚Divji zahod‘. Avtor poskuša dokazati, da ima t. i. Poklačeva oborožena ilegalna skupina iz Šaleka veliko več skupnega s tradicijo socialnega razbojništva, ki ga je na Slovenskem v 19. stoletju utelešal legendarni

kozjanski razbojnik Franc Guzej, kot pa s promonarhističnim oboroženim gibanjem Matjaževe vojske oz. križarjev.

Kiparja in raziskovalca Františka Foita tukajšnja javnost pozna po njegovi bogati afriški zbirki v Muzeju Velenje, manj znano pa je njegovo popotovanje po Afriki in življenje v Tanzaniji in Keniji ter razlogi za vrnitev v Evropo. O tem piše Blaž Verbič v članku **František Foit – iz Češke v Afriko, iz Afrike v Slovenijo**.

Šega zazidanja predmetov v stavbe v Šaleški dolini in okolici, ki jo v članku **Dajte stavbi, kar ji pripada** predstavlja Ambrož Kvartič, izhaja iz predkrščanske ritualne prakse sprave z nadnaravnimi bitji, ki so bila po verovanju na prostoru, kjer se je zidalo. Pomiriti jih je bilo treba z obredno zazidano daritvijo; nekoč so obredno zazidavali tudi živali in celo ljudi. Predstavljenih je nekaj obrednih daritev v praksi in pripovedih ter pesmih na Šaleškem in v okolici.

Opis otroštva v velenjskem bloku s 55 stanovanji, ki je bil zgrajen leta 1961, se bere kot del sinopsisa za Fellinijev film *Amarcord*. Boris Salobir v prispevku **Miličarski blok** živo opisuje življenje v stavbi na vogalu Šaleške in Kidričeve ulice v šestdesetih letih prejšnjega stoletja, v bloku, ki je »dihal svoje življenje, dušo pa so mu dali vsi njegovi stanovalci«.

Ključni dogodek, ki je zaznamoval ne le šestdeseta leta, je bil študentski upor leta 1968. Lado Planko se v članku **1968 ali privid svobode** spominja svoje udeležbe v burnih dogodkih s konca šestdesetih let in iz časa študentskega gibanja v letih 1970 in 1971.

Prav tako v šestdesetih letih je bila ustanovljena Napotnikova galerija šoštanjske osnovne šole. Bila je prva galerija v Šaleški dolini in ena od skupno dveh šolskih galerij v Sloveniji. Barbara Drev v članku **Napotnikova Galerija** predstavi njeno tridesetletno dejavnost, med katero je postala pomemben dejavnik kulturnega življenja v Šoštanju in tudi v širšem prostoru.

Andreja Jurkovnik v **Kajuhovi rokopisni zapuščini v domoznanski zbirki Knjižnice Velenje** iz dopisovanja z njegovimi literarnimi sopotniki, prijatelji, ljubeznimi in najbližjimi, predstavlja najpomembnejša obdobja v kratkem življenju tega največjega šaleškega pesnika.

Andreja Ažber in Silvo Grmovšek v zapisu **O nekaterih knjigah, ki so v zadnjih letih izšle na Šaleškem**, zaključujeta pričujočo številko Šaleških razgledov. Iz obsežne šaleške založniške produkcije je predstavljen izbor knjig in nekaterih zgoščenk, ki so v zadnjih šestih letih izšle v Šaleški dolini.